

Työneuvoston lausunto TN 1365-2000

Työneuvoston lausunto työaikalain (605/1996) viikoittaisen vapaa-ajan tulkinnasta. Annettu Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestön SAK ry:n pyynnöstä 3 päivänä helmikuuta 2000.

Lausuntopyyntö

SAK ry on pyytänyt työneuvoston lausuntoa seuraavista työaikalain viikoittaisen vapaa-ajan tulkintaan liittyvistä kysymyksistä.

- 1) Henkilö työskentelee työtuntijärjestelmänsä mukaisesti maanantaista torstaihin kunakin päivänä kello 8.00-16.30 ja perjantaina 8.00-14.00. Sen lisäksi hän tekee lauantaina ylityötä kello 9.00-20.00 ja sunnuntaina kello 9.00-18.30. Työtuntijärjestelmän mukainen etukäteen tiedossa oleva pisin yhdenjaksoinen vapaa (viikkovapaa) alkaa perjantaina klo 14.00 ja päättyy seuraavana maanantaina klo 8.00. Tehdyn työajan pisin yhdenjaksoinen vapaa kyseisellä viikolla on perjantain työvuoron loppumisesta lauantain ylityön alkuun 19 tuntia

MA	TI	KE	TO	PE	LA	SU	MA
8h	8h	8h	8h	6h	10,5h	9h	8h

Tulkitaanko viikoittaisen vapaa-ajan rikkovaksi työksi

- sunnuntaina tehty 9 tunnin työvuoro,
- lauantaina tehty 10,5 tunnin työvuoro vai
- perjantaina tehty 6 tunnin työvuoro?

- 2) Henkilö työskentelee maanantaina kello 8.00-16.30, tiistaina kello 20.00-02.00 ja keskiviikosta perjantaihin kunakin päivänä kello 8.00-16.30. Lisäksi hän tekee ylityötä lauantaina kello 10.00-18.00 ja sunnuntaina kello 10.00-20.00. Työtuntijärjestelmän mukainen etukäteen tiedossa oleva pisin yhdenjaksoinen vapaa (viikkovapaa) alkaa perjantaina kello 16.30 ja päättyy seuraavana maanantaina kello 8.00. Tehdyn työajan pisin yhdenjaksoinen vapaa on maanantaina työvuoron loppumisesta tiistain työvuoron alkuun yhteensä 27,5 tuntia.

MA	TI	KE	TO	PE	LA	SU
8h	6h	8h	8h	8h	8h	10h

Tulkitaanko viikoittaisen vapaa-ajan rikkovaksi työksi

- sunnuntaina tehty 10 tunnin vuoro,
- lauantaina tehty 8 tunnin työvuoro vai

c) tiistaina tehty 6 tunnin työvuoro?

Voiko keskimääräistä viikoittaista vapaa-aikaa soveltaa, vaikka alkuperäisessä työtuntijärjestelmässä on kummallakin viikolla ollut vähintään 35 tunnin yhdenjaksoinen vapaa-aika? Vaatiiko keskimääräisen viikoittaisen vapaa-ajan soveltaminen erillisen toteamisen tai sopimisen? Onko henkilö saanut lain tarkoittaman viikoittaisen vapaa-aikansa, jos hänellä seuraavan viikon aikana on vähintään 42,5 tunnin viikoittainen vapaa-aika?

- 3) Henkilö työskentelee työtuntijärjestelmänsä mukaisesti maanantaista perjantaihin kunakin päivänä kello 9.00-17.30. Lisäksi hän tekee ylitöitä lauantaina kello 10.00-16.00 ja sunnuntaina kello 00.00-06.00. Seuraavalla viikolla hänen työvuoronsa alkaa maanantai-iltana kello 17.00.

MA	TI	KE	TO	PE	LA	SU
8h	8h	8h	8h	8h	6h	6h

Kuinka suuren osan 35 tunnin viikkolevosta tulee toteutua sillä viikolla, jonka viikkolevosta on kysymys, vai onko hän saanut kyseisellä viikolla lain tarkoittaman viikoittaisen vapaa-aikansa, kun hänellä on yhdenjaksoinen 35 tunnin vapaa sunnuntaiaamusta maanantai-iltaan?

- 4) Henkilö työskentelee työtuntijärjestelmänsä mukaisesti ensimmäisellä viikolla maanantaista torstaihin 04.00-12.00 ja sunnuntaina kello 04.00-12.00. Toisella viikolla hän työskentelee maanantaista perjantaihin kunakin päivänä kello 20.00-04.00. Lisäksi hän tekee ylitöitä toisen viikon lauantaina ja sunnuntaina kumpanakin päivänä kello 20.00-24.00. Pisin yhdenjaksoinen vapaa-aika toisella viikolla on ensimmäisen viikon sunnuntaista kello 12.00 maanantaihin kello 20.00 eli 32 tuntia.

MA	TI	KE	TO	PE	LA	SU
8h	8h	8h	8h			8h
MA	TI	KE	TO	PE	LA	SU
8h	8h	8h	8h	8h	4h	4h

Tulkitaanko lain tarkoittaman viikoittaisen vapaa-ajan rikkovaksi työksi

- a) sunnuntaina tehty 4 tunnin vuoro,
 b) lauantaina tehty 4 tunnin vuoro,
 c) maanantaina tehdystä vuorosta 3 tuntia eli aika 20.00-23.00?

SAK ry on todennut, että kyseessä ovat Graafisen teollisuuden liiton ja Viestintäalan ammattiliiton alaa koskevista esimerkkitapauksista. Niihin viitaten SAK ry on pyytänyt yksityiskohtaisia tulkintoja työaikalain tulkinnasta.

Lisäselvitys

Työneuvosto on varannut sekä Graafisen teollisuuden liitolle että Viestintäalan ammattiliitolle tilaisuuden lausua asiassa.

Viestintäalan ammattiliitto

Viestintäalan ammattiliitto on ilmoittanut, että kyseessä on esimerkkitapaukset, joita on esiintynyt eri yhteyksissä alan työpaikoilla. Kyseisissä tapauksissa ongelman aiheuttajana on ylityö. Työtuntijärjestelmät on laadittu siten, että viikkolepomääräykset toteutuvat, mutta ylityön johdosta ne jäävät saamatta. Viestintäalan ammattiliiton kannalta keskeistä on se, että voiko työnantaja jälkikäteen laatimastaan työtuntijärjestelmästä poiketen aina valita edullisimman korvauksen saamatta jääneestä viikkolevosta. Liiton edustama tulkinta on se, että viikkolepo on etukäteen merkittävä työvuoroluetteloon ja saamatta jäänyt aika korvataan etukäteen tiedossa olleelta viikkolepoajalta. Viestintäalan ammattiliitto toteaa, että työnantajaliiton tulkinta lähtee siitä, että saamatta jääneen viikkolevon korvaus määritellään jälkikäteen toteutuneiden työtuntein perusteella ajankohtaan, jolloin viikkolepoa on vähiten rikottu.

Graafisen Teollisuuden Liitto

Graafisen Teollisuuden Liitto on todennut, että lausuntopyyntöissä mainitut esimerkkitapaukset ja kysymykset on valmisteltu yhteistyössä liiton ja Viestintäalan ammattiliiton kanssa. Kysymyksissä on pyritty erittelemään ne keskeiset ongelmat, joita graafisella alalla on syntynyt erityisesti tilanteissa, joissa on tehty viikkoylityötä joko jompanakumpana tai molempina viikoittaisina vapaapäivinä. Graafisen Teollisuuden Liitto on todennut, että sen käsityksen mukaan yksi vanhan ja nykyisen työaikalain tärkeimpiä eroja on viikoittaisen vapaa-ajan käsitteessä. Liiton tulkinnan mukaan viikoittaisen vapaa-ajan sijoittumista ei enää tarvitse merkitä työvuoroluetteloon, vaan ratkaisevaa on se, miten todellinen pidetty vapaa ajoittuu. Lausuntopyyntöissä kuvatut tilanteet voidaan jakaa seuraaviin peruskysymyksiin:

- 1) lasketaanko mahdollinen saamatta jäänyt viikoittainen vapaa-aika alkuperäisessä työvuoroluettelossa olleen pisimmän yhdenjaksoisen vapaan sijoittumisen perusteella vai toteutuneen pisimmän vapaan mukaan, vaikka pisin toteutunut vapaa-aika olisi muualla kuin alkuperäisten viikkovapaapäivien yhteydessä?,
- 2) milloin on mahdollista käyttää keskimääräistä viikoittaista vapaa-aikaa? Voidaanko keskimääräistä viikoittaista vapaa-aikaa käyttää myös sellaisessa työssä, jossa vapaa on yleensä 35 tuntia, mutta se jonain viikkona jää tehdyn viikkoylityön johdosta alle 35 tunnin? Ja
- 3) pitääkö keskimääräisen viikoittaisen vapaa-ajan käyttämisestä sopia tai pitääkö sen käyttäminen nimenomaan todeta?

Edellä esitetyn perusteella työneuvosto esittää lausuntonaan seuraavan.

TYÖNEUVOSTON LAUSUNTO

1. Aluksi

Työaikalain (605/1996) 31 §:n mukaan työaika on järjestettävä niin, että työntekijä saa kerran viikossa vähintään 35 tuntia kestävän keskeytymättömän vapaa-ajan, joka on mikäli mahdollista sijoitettava sunnuntain yhteyteen. Viikoittainen vapaa-aika voidaan järjestää myös keskimääräisenä siten, että se on keskimäärin 35 tuntia 14 vuorokauden ajanjakson aikana. Tällöin vapaa-ajan tulee olla kuitenkin vähintään 24 tuntia viikossa. Viikoittaisesta vapaa-ajasta poikkeamisesta on säädetty työaikalain 32 §:ssä. Viikkolevon tarkoituksen on turvata työntekijälle vähintään yksi riittävän pitkä yhtäjaksoinen vapaa-aika työviikon aikana.

Viikoittainen vapaa-aika on siis, mikäli mahdollista, sijoitettava sunnuntain yhteyteen. Viikoittainen vapaa-aika voi siten sijoittua myös muuhun ajankohtaan kuin sunnuntain yhteyteen. Työaikalain 31 §:n tarkoituksena on turvata työntekijälle vähintään yksi 35 tunnin pituinen viikoittainen vapaa-aika – laissa tarkoitettuna viikoittaisen vapaa-ajan ei tarvitse toteutua nimenomaisesti työvuoroluettelossa viikkolepopäiväksi merkittynä päivänä. Työvuoroluetteloon ei tarvitse edes erikseen merkitä viikoittaista vapaa-aikaa. Mikä tahansa työntekijän viikon aikana pitämä vähintään 35 tuntia keskeytymättömänä jatkunut vapaa voi täyttää työaikalain 31 §:n vaatimuksen viikoittaisesta vapaa-ajasta. Vaikka viikoittaisen vapaa-ajan ajankohtaan ei tarvitse nimenomaisesti merkitä työvuoroluetteloon, tulee sen ajankohdan kuitenkin välillisesti käydä ilmi työvuoroluettelon muista merkinnöistä.

SAK ry on pyytänyt työneuvostolta yksityiskohtaisia vastauksia lausuntopyynnössä tarkoitettuihin esimerkitapauksiin. Kysymyksissä on kysytty viikoittaista vapaa-aikaa koskevien säännösten soveltamista siinä valossa, milloin ja minkä pituinen työjakso rikkoo viikoittaisen vapaa-ajan. Työneuvosto on edellä selvittänyt viikoittaisen vapaa-ajan antamisen pääperiaatteet. Työneuvosto ei katso mahdolliseksi arvioida tapauksia yksityiskohtaisesti. Työneuvoston mielestä asiaa on tarkasteltava selvittämällä, kuinka pitkän yhdenjaksoisen vapaa-ajan työntekijä on kunakin kalenteriviikkona saanut ja kuinka paljon tämä vapaa-aika on 35 tuntia lyhyempi. Puuttuva osa on saamatta jäänyttä viikoittaista vapaa-aikaa. Kussakin lausuntopyynnössä esitetystä esimerkitapauksessa on siten lähdettävä liikkeelle käytännössä toteutuneesta pisimmästä yhdenjaksoisesta vapaa-ajasta riippumatta siitä, onko kyseessä alun perin työvuoroluetteloon merkityksi ajankohdaksi osunut vapaa vai ei.

2. Viikoittaisen vapaa-ajan keskimääräistäminen

Työneuvosto on lausunnossaan TN 1356-99 (ään.6-1-1, 14/98) käsitellyt viikoittaisen vapaa-ajan keskimääräistämistä. Lausunnossa on todettu: ”Työaikalain 31 §:n 1 momentin toisen virkkeen mukaan viikoittainen vapaa-aika voidaan järjestää keskimäärin 35 tunniksi 14 vuorokauden ajanjaksossa. Viikoittainen vapaa-aika ei kummallakaan viikolla voi olla lyhyempi kuin 24 tuntia. Tämä työaikalain 31 §:n 1 momentin viimeisen virkkeen säännös vaikuttaa siihen, miten toisen viikon viikoittainen vapaa-aika on järjestettävä. Jos keskimääräinen viikoittainen vapaa-aika on toisella viikolla vähimmäismäärän mukainen 24 tuntia, on sen toisella viikolla oltava 46 tuntia. Tai jos viikoittainen vapaa-aika olisi

ensimmäisellä viikolla 30 tuntia, olisi sen seuraavalla viikolla oltava 40 tuntia. Eli toisen viikon 35 tuntia lyhyempi viikoittainen vapaa-aika määrää toisen viikon viikoittaisen vapaa-ajan pituuden. Ns. tasoittumisviikolla on viikoittaisen vapaa-ajan oltava vastaavasti 35 tuntia pidempi kuin mitä se oli toisella viikolla 35 tuntia lyhyempi. Toisella viikolla on siten aina annettava jäljellä oleva osa 70 tunnista. Keskimääräistettäessä viikoittainen vapaa-aika on viikoittaisen vapaa-ajan keskiarvon siis oltava kahden viikon aikana 35 tuntia. Keskimääräisyyttä laskettaessa voidaan mukaan laskutoimitukseen ottaa vain yksi vapaajakso viikossa. Keskimääräisen viikoittaisen vapaa-ajan on oltava keskeytymätön molemmilla tarkasteluviikoilla. Keskimääräinen viikoittainen vapaa-aika on annettava kullakin viikolla yhtenäisenä, yhtämittaisena jaksena. Näitä jaksoja voi 14 vuorokauden aikana olla vain kaksi ja vain toinen niistä voi olla laissa säädetyn vähimmäispituuden mukainen 24 tuntia.”

Käytettäessä keskimääräistä viikoittaista vapaa-aika, voi viikoittaisen vapaa-ajan pituus toisella viikolla olla esimerkiksi 42,5. Viikoittaisen vapaa-ajan pituus on siten toisella viikolla 27,5 tuntia, joka täyttää lain vähimmäispituuden 24 tuntia.

Lausunnossa TN 1356-99 käsiteltiin myös sitä, millä edellytyksillä keskimääräistä viikoittaista vapaa-aikaa voidaan käyttää. Työneuvosto totesi, että ”laissa tai sen esitöissä ei ole asetettu edellytyksiä keskimääräisen viikoittaisen vapaa-ajan järjestelyn käytölle. Päätös viikkolevon antamisesta kuuluu työnantajan työjohtovallan piiriin. Työnantaja voi siis päättää työn johto- ja valvontavaltansa perusteella viikoittaisen vapaa-ajan antamisesta keskimääräisenä. Työneuvoston käsityksen mukaan tällainen järjestely ei edellytä säännönmukaisuutta eikä pysyvyyttä. Viikoittainen vapaa-aika voidaan siis antaa keskimääräisenä myös tilapäisesti. Viikoittaista vapaa-aikaa ei tarvitse merkitä työvuoroluetteloon, mutta sen tulee käydä välillisesti ilmi työvuoroluetteloon merkittävistä säännöllisen työajan alkamis- ja päättymisajankohdista (HE 34/1996, s. 62). Työnantajan on työvuoroluetteloa laatiessaan varattava siten kuin työaikalain 34 §:n 2 momentissa on säädetty luottamusmiehelle, työsuojeluvaltuutetulle tai työntekijöille tilaisuus esittää mielipiteensä suunnitelmasta, mikäli nämä niin vaativat. Tilaisuus mielipiteen esittämiseen on varattava vain pyynnöstä eikä laissa ole säännöksiä mielipiteen esittämiseksi varattavasta vähimmäisajasta. Työvuoroluettelo on kuitenkin joka tapauksessa saatettava työntekijöiden tietoon kirjallisesti hyvissä ajoin ja viimeistään viikkoa ennen siinä tarkoitettua ajanjakson alkamisesta. Saatettaessa työvuoroluettelo työntekijöiden tietoon tulee ilmi välillisesti myös viikoittaisen vapaa-ajan järjestelyt. Työnantajan ei tarvitse erikseen tai nimenomaisesti ilmoittaa työntekijöille siitä, että viikoittainen vapaa-aika annetaan keskimääräisenä.” Keskimääräisen viikoittaisen vapaa-ajan soveltaminen ei siten vaadi erillistä toteamista tai sopimista.

3. Viikoittaisen vapaa-ajan sijoittuminen kahdelle viikolle

Hallituksen esityksessä työaikalain (HE 34/1996, s. 63) on todettu, että viikoittainen vapaa-aika voidaan edelleen antaa työviikkojen vaihteessa – sellaisena yhtäjaksoisena aikana, joka sisältyy osaksi edelliseen ja osaksi jälkimmäiseen työviikkoon. Työneuvosto on lausunnoissaan TN 1048-78 ja 1248-89 tulkittaessaan työaikalain (604/1946) todennut, että silloin, kun viikoittainen vapaa-aika sijoitetaan sunnuntain yhteyteen, voidaan sen 24 tuntia ylittävä osa eli 11 tuntia sijoittaa joko lauantai- tai maanantaivuorokaudelle taikka osittain kummallekin. Työneuvoston lausunnossa 1262-90 on tulkittaessa vanhaa työaikalain (604/1946) ns. pääasiallisuusperiaatteeseen vedoten katsottu, että 14 tunnin pituista osaa vanhan työaikalain 15 §:n mukaisesta 30 tunnista ei voitu pitää riittävänä. Jos

tätä samaa periaatetta noudatetaan työaikalain 31 §:n tulkinnassa, päädyttäisiin siihen, että viikoittaisesta vapaa-ajasta 18 tuntia olisi sijoitettava sen viikon puolelle, jonka viikoittaisesta vapaa-ajasta on kyse. On huomattava, ettei em. työneuvoston lausunnossa kuitenkaan ole otettu nimenomaisesti kantaa siihen, kuinka suuren osan viikoittaisesta vapaa-ajasta on sijoitettava sen viikon puolelle, jonka viikoittaisesta vapaa-ajasta on kyse. Asiaan ei ole otettu kantaa myöskään vuoden 1996 työaikalain (605/1996) esitöissä eikä asiasta ole tätä lakia koskevaa työneuvoston käytäntöä. Näin ollen työneuvosto päätyy esittämään asiasta edellä esitetyn yleisen käsityksen.

4. Valtakunnallinen työ- ja virkaehtosopimus

On huomattava, että työaikalain 31 §:n säännöksistä voidaan poiketa valtakunnallisella työ- tai virkaehtosopimuksella. Sopimuksen sisällöstä riippuen voi tulkinta em. osin olla erilainen kuin mitä edellä on esitetty.

5. Sovelletut lainkohdat

Työaikalaki (605/1996) 31 §